

Strengthening the Role of Indigenous Peoples and Their Communities in Nature Conservation: A Project Ensuring the Full and Effective Participation of Indigenous Peoples in the Implementation of the Expanded National Integrated Protected Areas System

MATERIALES SA PAGKAT-ON

Libre, Nauna, ug Nahibal-an nga Pagtugot

GIOVANNI REYES

Pasiuna

Free, Prior and Informed Consent (FPIC) o ang Libre, Nauna, ug Nahibal-an nga Pagtugot dili masabut nga bulag o independente gikan sa kaniadto nga pagpanag-iya sa yutang kabilin, tradisyonal nga mga yuta ug sistema sa pagdumala sa kapanguhaan, ug ang naandan nga balaod nga nagdumala kanila. Kini dili matugkad nga koneksyon ug nagpasabut nga ang usa dili hingpit nga mapasalamatan nga wala ang usa. Busa ang FPIC hinungdanon sa mga Lumad nga Katawhan (IP) ug ang pagpugong sa ilang mga komunidad ug paggamit sa mga katubigan sa yuta ug tubig nga gitino sa kadaghanan sa ilang lumad nga kahibalo, sistema, ug pamatasan (IKSP),¹ busa, dili bag-o, kundili usa ka praktis sa dugay nga panahon. Ang pag-access ug paggamit sa mga kahinguhaan kasagarang gipangita taliwala sa mga IP ug ilang mga komunidad aron maseguro ang magkauyon nga relasyon. Ang ingon nga mga relasyon nga pamaagi usab aron matubag ang mga hulga – natural o hinimo sa tawo. Ang mga komunidad nga sikbit sa usag usa nagtinguha sa pag-apil sa paghimo og desisyon kung ang usa ka proyekto sa usa ka komunidad makaapekto sa usa o daghang mga kasikbit nga komunidad. Pananglitan ang komunidad nga “A” nag-uyon sa usa ka proyekto nga adunay mga epekto sa kasikbit nga komunidad nga “B,” gipangita ang CONSENSUS sa parehas nga mga

komunidad. Kini gipasabut, ang mga myembro sa komunidad gikan sa “A” ug “B” naghiusa ug nag-apil sa paghimo og desisyon. Nakabinbin ang “bilateral talks,” wala’y proyekto nga magsugod ingon usa ka pamaagi aron malikayan ang away sa mga tribo.

Ang pagpili o paghimog desisyon gibase sa nabatasan nga balaod nga “nabatasan” ug gihulma sa daghang mga tuig nga praktis ug proseso sa politika nga INTERNAL sa kinabuhi sa komunidad sa tribo. Ang usa ka desisyon sa pag-uyon o “pag-veto” himuon lamang kung ang mga apektado nga mga tawo o mga grupo sa komunidad naghatag pagtugot.² Nag-una sa pagkuha sa permiso mao ang pag-ila sa hingpit nga mga katungod sa pagpanag-iya sa usa ka grupo sa usa ka piho nga lugar o gigikanan sa sulud sa usa ka yutang kabilin. Wala ang pag-ila sa mga katungod sa pagpanag-iya, wala’y proseso sa FPIC ang malampuson nga makasugod.

Ang FPIC usa ka bahin sa katungod sa katawhang lumad sa ilang mga katungod sa kaugalingon nga determinasyon nga nalakip na sa ilalum sa International Bill of Human Rights lakip ang: a) Internasyonal nga Pakigsaad sa Mga Katungod sa Sibil ug Politikal; b) Internasyonal nga Pakigsaad sa Mga Katungod sa Ekonomiya, Sosyal, ug Kultura; ug, c) Unibersal nga Pagpahayag sa Mga Katungod sa Tawo.

¹Reyes, Giovanni. “Lockdowns and indigenous peoples.” Online Conference: The State of indigenous peoples amid the global pandemic triggered by Covid19. Global Forest Coalition, May 10, 2020.

²Carino, Jill. Philippine Task Force for Indigenous Peoples Rights. “Customary Laws and Free and Prior and Informed Consent.” 2013.

Ingon usa ka mekanismo sa pagpanalipud sa kalikopan, ang lokal nga pagpadayon sa mga punoan nga kalasangan ug ang paggamit niini sa tradisyonal nga mga pamaagi nakakuha dugang nga pagkilala taliwala sa kalibutanon nga kinaadman sa kalikopan ug mga palisiya, ug nakita nga nahiyon sa mga pamaagi sa tradisyonal nga yuta nga gigamit sa mga lumad nga nakabase sa determinado sa kaugalingon nga lokal nga mga buhat.

FPIC: *Mga dagway og kahulugan*

Gikan sa taas, mahimo nga makakuha ug pipila ka bahin sa FPIC.³

Una, ang FPIC usa ka kolektibong katungod nga gihatag sa mga Lumad nga Katawhan ug ilang mga komunidad, ug dili isip mga indibidwal. Duha, ang FPIC usa ka proseso sa komunidad sa paghimo'g desisyon sa sulud sa komunidad. Tulo, ang FPIC usa ka mekanismo sa pagdepensa sa mga lumad aron mapanalipdan ang ilang kayutaan ug kahinguhaan. Sa katapusan, ang FPIC naggikan sa naandan nga balaod ug tradisyon nga giila sa ilalum sa internasyonal, ug nasyunal nga mga balaod ingon man ang mga panalipod sa kinaiyahan ug sosyal ug mga obligasyon sa tratado diin pirmado ang mga gobyerno.

Busa unsa man gyud ang gipasabut naton nga “Libre,” “Nauna,” “Gipahibalo,” ug “Pag-uyon” ingon usa ka pulong nga “upat ka taming,”? Nagpasabut ba kini usa ka proseso padulong sa usa ka “Oo” lamang? O gilakip ba niini ang katungod nga moingon nga “Dili?”

- **Free o Libre:** nagpasabut usa ka proseso nga libre gikan sa pagmaniobra, pagpangilabot, o pagpamugos. Sa ingon, ang Indigenous Peoples Rights Act (IPRA) nagsulti, “Ang FPIC nagpasabut sa consensus sa TANANG mga myembro sa ICCs/IPs nga libre gikan sa bisan unsang panggawas⁴ nga pagmaniobra, pagpanghilabot ug pagpamugos kung ang desisyon nga isulti kay “dili.”
- **Prior o Nauna:** nag-upod kini sa mga inisyal nga hugna diin ang pagkagusto ug pag-uyon sa komunidad unang gitino ug gitukod aron masulbad kung mosulod o dili sa usa ka kasabutan sa proyekto. Tin-aw, kini nagpasabut nga sa wala pa mahitabo ang usa ka lisensya alang sa mga konsesyon o sa wala pa ang pagtugot sa proyekto sa gobyerno o sa mga ikatulong partido, kana nga hiniusang pagtinguha kinahanglan una nga mahibal-an. Sa ingon, naghatag ang IPRA, “Ang FPIC nagpasabut nga hatagan konsiderasyon ang

“pag-apruba sa konsesus sa tanan nga mga myembro sa ICCs/IPs.”⁵

- **Informed o Gipahibalo:** Usa ka proseso nga nagpadali sa pagpaambit sa mga katuyoan sa proyekto, ensakto, ug dali masabtan nga kasayuran. Kini nagpasabut sa pagpaambit sa kasayuran bahin sa mga kalihokan sa korporasyon sa aplikante, kung unsa ang buhaton niini, ug kung gihimo ang usa ka pagtuon diin mahimo'g mahibal-an ang mga peligro nga tigpangadto sa mga operasyon sa proyekto, ug diin kinahanglan ipakita. Pagkahuman timbangon ang mga pagsusi sa mga termino nga makadaot nga mga epekto ug mga benepisyo nga adunay katungod sa komunidad. Alang sa mga IPs, nagsilbi kini nga Environmental Impact Assessment (EIA) diin ang mga epekto sa kinaiyahan sa usa ka gisugyot nga proyekto ang ipresentar sa komunidad.
- **Consent o Pagtugot:** Dili kini kapilian nga isalikway ang usa ka proyekto, busa, kini usa ka proseso nga dili kinahanglan nga matapos sa usa ka “OO.” Kini bahin sa katakus sa desisyon sa komunidad nga mohatag o magpugong sa pagtugot. Kauban niini ang katungod nga isulti nga “DILI,” nga sa usa ka paagi sa pagsulti, usa ka paggamit sa “mga gahum sa veto.” Ang kini nga paghukum nagsunud sa pagkonsiderar sa hingpit nga transparency, tibuuk nga pakete sa kasayuran, hingpit nga pag-imbetiga sa kinaiyahan ug kasangkalan sa proyekto, ug gibug-aton kontra sa paggamit sa mga kahinguhaan sa mga lumad.

Basehanan sa Kultura ug Ligal

Ang FPIC usa ka katungod nga gihuptan sa mga lumad nga tawo ilalom sa internasyonal ug nasudnon nga balaod, ug ning-abut nga labi ka lapad ingon usa ka prinsipyo sa labing kaayo nga buhat sa malungtaron nga kalamboan. Sakup niini ang ilhanan ug tradisyon, usa ka mekanismo, katungod, ug prinsipyo sa kinabuhi. Kini ang sentro sa bug-os nga ideya sa pagpanag-iya sa tradisyonal nga mga yuta, kultura, ug pagkaanaa gyud sa mga “lumad.”⁶

Ingon usa ka identidad ug tradisyon, kini gikalambigitan sa naandang balaod nga nag-upod sa “naestablisar nga sistema sa wala’y katapusan nga mga balaod nga nagbag-o gikan sa pamaagi sa kinabuhi ug natural nga gusto sa mga tawo”⁷ sa usa ka siklo sama sa kinabuhi mismo.

⁵Par. m), Sec. 44, Chapter VII, RA 8371. 1997.

⁶Antoine Belle Rosemarie, Chair and Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples, Inter-American Commission on Human Rights. “The right to say “NO”: Indigenous Rights Experts Weigh in On Community Consent.” Politics of Poverty, Oxfam. 20 August 2015.

⁷TFIP, 2013. “Customary Laws and Free Prior and Informed Consent.” The cases of Palaw-an of Sofronio, Espanola, Southern Palawan; Iraya Mangyan, Abra de Ilog, Mindoro Occidental; Higaonon of Opol, Misamis Oriental; Kankanaey and Bontok peoples of Sagada and Bontoc, Mountain Province; ibaloi and Bugkalot of Yabbi, Dupax del Norte, Nueva Viscaya; Erumanen ne Menuvu of Aroman, Carmen, Cotabato and Barangay Renibon of Pigcawayan, North Cotabato.

³International Alliance of indigenous and Tribal Peoples of the Tropical forest, South East Asia Region and the Indigenous Peoples Foundation for Education and Environment.

⁴Par. g), Sec. 3, Chapter II, RA 8371. 1997.

Ang mga sistema ug mga lagda nag-upod sa tradisyonal nga pagdumala sa mga kahinguhaan lakip ang mga kalasangan, mga tubig ug mga lugar sa wildlife nga makita sa sulud sa mga yutang kabilin.

Ingon usa ka mekanismo, kini ang sangputanan sa usa ka independente ug managsama nga proseso sa paghimog desisyon, aron masubli, sulud lamang sa komunidad.

Ingon usa ka katungod, ang FPIC gihuptan sa mga lumad nga tawo ilalom sa internasyonal nga balaod, mga kombensiyon, mga pakigsabot, ug mga Deklarasyon sa UN diin pirmado⁸ ang Pilipinas. Ang pahayag sa UN sa Mga Katungod sa mga Katawhang Lumad sa 2007 naghatag sa mga katungod sa IP nga moapil sa paghimog desisyon sa mga butang nga nakaapekto sa ilang kinabuhi (Artikulo 18). Gimando sa deklarasyon nga obligado alang sa mga estado nga “mokonsulta ug magtinabangay sa maayong pagsalig sa hingtungdan nga mga lumad” (Mga Artikulo 19, 28 & 32 (2)).

Samtang ang UNDRIP mahimong wala’y legal nga puwersa sama sa ubang mga pakigsabot sa UN, kini nagpakita sa mga pasalig sa mga gobyerno sa lainlaing internasyonal nga mga instrumento nga adunay kalabotan sa mga lumad. Ang pagkumpirma sa kinahanglanon aron makuha ang FPIC, labi na nga adunay kalabotan sa mga gikuha nga mga proyekto gikan sa hurisprudence sa UN Human Rights Committee, ang UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination, ug ang UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights nga ang gobyerno mipirma usab. Ang espesyal nga kahimtang ug katungod sa mga katawhang lumad sa balaod sa internasyonal nga balaod nagpakita sa ilang baruganan ingon managlahi, mga tawo nga nagdesisyon sa kaugalingon nga adunay kolektibong mga katungod, ug bisan unsang panagsumpaki tali sa mga komunidad nga lumad ug dili lumad nga kinahanglan masulbad nga may kalabotan sa espesyal nga kahimtang.

Ubos sa mga nasyunal nga balaod ang 1987 Konstitusyon sa Pilipinas nagdala og dili moubus sa unom (6)⁹ nga mga probisyon nga nagsiguro sa pamaagi sa kinabuhi sa mga lumad pinaagi sa pagbalhin sa palisiya nga “gikan sa paglagom ug paghiusa ngadto sa usa nga pag-ila ug

pagpreserba.”¹⁰ Ang FPIC usa ka bantog nga dagway sa Indigenous Peoples Rights Act of 1997 o IPRA nga nagpasabut “ang consensus sa tanan nga mga myembro sa ICCs/IPs (mga lumad) nga mahibal-an pinauyon sa ilang tagsatagsa nga nabatasan nga mga balaod ug gawi, nga wala sa bisan unsang panggawas nga pagmaniobra, pagpanghilabot ug pagpamugos, ug nakuha pagkahuman sa hingpit nga pagpadayag sa katuyoan ug kasangkapan sa kalihokan, sa usa ka sinultian ug proseso nga masabtan sa komunidad” (Artikulo 3 (g)). Ang bag-o lang napasara nga Republic Act 11038 o ang Expanded National Integrated Protection Areas System Act of 2018 (E-NIPAS) nagsiguro sa mga katungod sa IP sa sulud sa Protected Area Systems. Kung diin ang mga domain o yutang kabilin sa mga katigulangan nagsapawan sa mga Protected Areas, kini nagsulti nga ang “mga domain sa mga katigulangan ug mga katungod sa naandan hatagan sa angay nga pagkilala.” Dugang pa, nga “ang mga hingtungdan sa mga IP adunay kapangakohan sa pagdumala, pagpadayon, pag-ugmad, pagpanalipod sa mga nasangpit nga lugar pinauyon sa ilang mga sistema ug kinaadman sa mga lumad.” (Par. 4. Sek. 13 & Sek.9).

Ingon usa ka prinsipyo (sama sa konteksto sa mga pagkuha, nga mao ang lana, gas, ug pagmina) ang mga lumad nga katawhan ug ang ilang mga komunidad kinahanglan nga igpahibalo sa igo nga bahin sa kini nga mga proyekto, ug sa angay nga panahon. Ang pangandoy sa komunidad kinahanglan una nga mahibal-an ug kinahanglan hatagan higayon nga magdesisyon sa wala pa magsugod ang bisan unsang operasyon sa proyekto. Ang oportunidad upod ang pag-apil sa pagtakda sa mga termino ug kundisyon nga nagtubag sa mga epekto sa ekonomiya, sosyal, ug kinaiyahan sa tanan nga mga hugna sa operasyon sa pagkuha ug pagkahuman pagkuha. Kinahanglan nga kini libre gikan sa kusog, pagmaniobra, pagpamugos, o manipulasyon.

Kahinungdanon sa FPIC

Nahiuyon ang kahinungdanon sa FPIC mao nga dili lang kini naglambigit sa kinabuhi sa karon nga henerasyon apan sa sunod. Ang pagkahiusa sa mga komunidad nga kasikbit sa matag usa kinahanglan ipadayon. Kini ra usab ang hinungdan sa pagpanalipod sa kinaiyahan.

- Gisiguro niini ang magkauyon nga relasyon, kalinaw, ug kooperasyon taliwala sa mga komunidad tungod kay kini gibuhay sa dugay nga panahon;
- Gipalig-on niini ang naandan nga mga balaod aron masiguro ang pagpatuman sa tradisyonal nga paghimog mga desisyon sama sa nakita pinaagi sa consensus.

⁸Article 7, Par. 5 Paris Climate Change Agreement 2016; Articles 10, 11, 18, 19, 32, United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, 2007; Article 16, ILO 169 otherwise known as Convention concerning Indigenous Tribal Peoples in Independent Countries, 1989; Article 1, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR) 1976; Article 1, International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), 1976; Par. 4 (d) General Recommendation XXIII on the Rights of Indigenous Peoples, UN Committee on the Racial Elimination of Racial Discrimination (CERD), 1965; E/C.12/1/Add.100, para.12, UN Committee on Economic Social and Cultural Rights; Article 8 (j) UN Convention on Biodiversity, 1992

⁹Sec. 22, Article II, Sec. 5, par 2, Article VI, Sec. 5, Article XII, Sec. 6, Article XIII, Sec. 17, Article XIV, and Sec. 12 Article XVI of the 1987 Constitution; Sec 9, 13 and 29 of RA 11038 or the Expanded National Integrated Protected Area Systems Act; Sec. 3 (g) & Sec 59 of RA 8371 otherwise known as Indigenous Peoples Rights Act of 1997; Revised FPIC Guidelines of 2012, NCIP AO 3 Series of 2012; EO 247 Prescribing Guidelines and Establishing a Regulatory Framework for the Prospecting of Biological and Genetic Resources of 1995; Philippine Mining Act of 1995.

¹⁰Puno, Reynato. “The IRA: Indigenous Peoples and their Rights. 2008.

Dinhi magkalainlain nga mga panan-aw ang nagtagbo ingon dugang nga kusog. Nagresulta kini sa mga lagda nga nagdili sa pagpanghulga sa mga komunidad lakip na pagsulud sa mga lugar o lugar nga gitudlo nga adunay espirituhanon, pang-ekonomiya, ug kultural nga mga kantidad sama sa mga lugar nga pangayam, mga lubnganan, mga lugar sa tubig-saluran ug mga lugar nga panulundon sa biocultural. Ang ingon nga pag-uyon, mga lagda, ug pagpatuman nahimo nga pagdumala o mga protokol sa komunidad miresulta sa pagkonserba ug proteksyon sa mga lugar nga kritikal sa kinaiyahan;

- Usa usab kini nga protokol sa komunidad nga gitugotan ang mga myembro sa komunidad nga mahimo nga aktibo nga tahas nga miresulta sa ilang paghatag gahum, pagpalambo sa kapasidad, pagsalig, ug pagpalig-on sa organisasyon;
- Gipahibalo niini ang lokal ug nasyonal nga mga naghimo og desisyon sa palisiya tungod kay kini nahiuon sa mga pamaagi sa Environmental Impact Assessment (EIA) tungod kay ang FPIC adunay kalabutan nga mga sangputanan sa kinaiyahan sa pagpatuman sa gisugyot nga mga proyekto lakip ang pag-ila sa mga peligro nga posibleng mahitabo sa pisikal nga palibot ingon man sosyal, kultura, ug kahimsog sa komunidad; ug,
- Pagrespeto ug pag-ila sa naandan nga mga lagda sa FPIC ug tinuud nga pagpatuman sa gobyerno nga nakatampo pag-ayo sa pagkab-ot sa mga target¹¹ sa biodiversity, ug alang sa epektibo nga pagpagaan, kung dili paglikay sa mga epekto sa pagbag-o sa klima.

Giunsa Pagdumala ang FPIC

Pinauyon sa mga panudlo sa FPIC sa National Commission on Indigenous Peoples (NCIP) kaniadtong 2012, lakip ang uban pa nga mga musunod nga mga baruganan sa pagpadagan:

- **Proseso sa paghimo og consensus ug Paghimo og Desisyon.** Ang mga ICC/IPs moapil sa mga proseso sa paghimog desisyon nga panguna pinaagi sa ilang mga istrukturang sosyo-politikal nga lumad. Ingon usab kumpirmahon nila ang mga desisyon sa ilang mga tinugyanan sa pagtugot.
- **Pag-una sa Naandan nga Batasan.** Sa pagpatuman sa Field-based Investigation (FBI), FPIC, ug uban pang mga proseso nga gihatag sa ilalum sa kini nga mga panudlo, lakip na apan dili gikutuban sa mga resolusyon sa panaglalis kalabot niini, ang kauna-unahan sa naandan nga balaod ug mga proseso sa paghimo'g desisyon sama sa pagtino sa mga ICC/IPs pagaobserbahan ug sundon.
- **Responsibilidad nga Inter-generational.** Ang lumad nga konsepto sa pagpanag-iya nagpadayon sa

panan-aw nga ang mga domain sa katigulangan gikonsiderar nga pagpanag-iya sa komunidad nga nahisakop sa tanan nga henerasyon ug busa dili mabaligya, mabalhin, o madaut. Ang mga lumadong komunidad/katawhang lumad adunay mga katungod nga hatagan prayoridad nga pagdumala ug paggukod sa mapadayonon nga mga plano, programa, proyekto, o kalihokan sa sulud sa ilang yutang kabilin.

- **Transparency ug Kalinaw.** Ang mga proseso ilalum sa kini nga mga panudlo mahimong transparent sa tanan nga mga hingtungdan. Ang aplikante mohimo usa ka hingpit ug ensakto nga pagbutyag sa kasayuran bahin sa gisugyot nga programa, proyekto, o kalihokan sa paagi nga pareho nga ma-access ug masabtan sa hingtungdan nga komunidad.

Mga hagit sa pagpatuman sa FPIC

Ang pila ka hinungdanon nga mga hagit nakilala sa panahon sa pagsulod sa proyekto sa mga teritoryo sa mga lumad. Kauban niini:

- Ang usa ka panagsangka kanunay nga nahinabo taliwala sa naandan nga balaod ug ang pagpatuman sa proseso sa FPIC sa estado. Sa kini nga kaso, kinahanglan ipagtigbabaw ang naandan nga batasan. Kinahanglan kanunay hubaron ang IPRA uban ang pagkamahinatagon pabor sa naandan nga FPIC nga supak sa proseso sa FPIC sa estado. Pagkahuman sa tanan, dili ang mga yuta sa estado o mga kabtangan ang naapil, apan ang mga pribado-komunal nga yuta nga gipanag-iya sa mga lumad;
- Pagsuhol sa mga nagpahayag sa kaugalingon nga mga pinuno sa tribo ingon gipadayag sa usa ka pagtuon sa kaso sa nasud.¹² Ang pila ka mga pinuno sa komunidad dali nga madiktahan sa mga interes sa korporasyon ug mga labing kadako nga pagmina nga LGUs ug mga kawani sa NCIP;
- Dili pagtahod sa naandan nga mga balaod ug naandan nga pagdumala sa mga tigpasiugda sa proyekto ug mga tagagawas. Ang pagpahamtang sa mga palisiya sa estado nga adunay hinungdan nga pagkabahinbahin sa mga teritoryo sa ingon makadaut sa tradisyonal nga mga istruktura nga nagpadali sa paghimo sa naandan nga mga balaod. Pinaagi sa pagkabahinbahin dinhi gipasabut nga ang mga resulta direkta gikan sa pagsuhol sa mga nagpahayag sa kaugalingon nga mga pinuno sa tribo.

¹²TFIP. "Customary Laws and Free Prior and Informed Consent." The cases of Palaw-an of Sofronio, Espanola, Southern Palawan; Iraya Mangyan, Abra de Ilog, Mindoro Occidental; Higaonon of Opol, Misamis Oriental; Kankanaey and Bontok peoples of Sagada and Bontoc, Mountain Province; ibaloi and Bugkalot of Yabbi, Dupax del Norte, Nueva Viscaya; Erumanen ne Menuv of Aroman, Carmen, Cotabato and Barangay Renibon of Pigcawayan, North Cotabato. 2013.

¹¹Swiderska, Krystyna et.al. "Biodiversity and Culture: Exploring community protocols, rights and consent." International Institute for Environment and Development. London. 2012

Ang pila ka mga kaplag sa FPIC nga gipatuman sa gobyerno

Niadtong 2001 pa, ang mga nahibal-an sa FPIC lakip na ang usa ka lawas nga naporma sa gobyerno nagreport¹³ nga “mga depektoso nga FPICs ug mga permiso nga naglangkob sa milyon-milyon nga ektarya nga mga yutang kabilin, ug dili usa ka metro kwadrado nga giulohan pabor sa mga lumad,”¹⁴ ug ingon nga gipatuman “dili garantiya aron mapadayag ang tinuud nga mga pangandoy sa mga lumad.”¹⁵ Ang mga mosunod nga institusyon ug grupo naghimo sa ilang kaugalingon nga mga ulat ug nahibal-an gikan sa panahon 2004-2013.

*Task Force for Indigenous Peoples (TFIP)*¹⁶

- Ang NCIP dili usa ka independente nga lawas;
- Ang panghunahuna sa nasyonal nga paguswag gipaboran ang interes sa negosyo kaysa sa mga lumad;
- Ang legal nga sistema nadakup sa usa ka panagsumpaki tali sa interes sa mga lumad ug “nasudnon nga interes;” ug,
- Ang proseso sa FPIC nga gipangunahan sa estado nabulingan sa burukratikong kultura sa korapsyon ug nahimo nga bunerable ang mga lumad sa mga pagmaniobra sa negosyo.

*UP-Baguio ug Tebtebba*¹⁷

- Nahibal-an sa duha ka mga grupo nga ang kinatibuk-ang koleksyon sa NCIP sa FBI/FPIC fees alang sa panahon 2004-2009 miabot Php34.5 milyon samtang kini nagpakita lamang sa usa ka hiniusa nga Php9.2 milyon nga pondo nga gipagawas alang sa pagbayad sa salapi (Php5.1 milyon) ug pagpadala sa LCCA/FBI Account (Php4.1 milyon).
- Ang COA Audit Certificate (2009) nagtaho nga wala’y husto nga pag-asoy sa mga transaksyon nga naglambigit sa mga resibo ug pagbayad nga nahimo nga nagresulta sa pagkubus sa mga ulat sa pinansya sa NCIP bahin sa mga kabtangan ug kapangakohan niini.

German Agency for International Cooperation (GIZ) and Non-Timber Forest Philippines (NTFP)

- Mga kaayohan sa ekonomiya – panguna nga konsiderasyon sa mga komunidad sa paghatag sa ilang pagtugot;

- Wala’y mekanismo sa pag-monitor – pagpatuman sa MOA ug uban pang mga kalapasan sa mga kompanya;
- Dili igo nga IEC sa mga komunidad sa ilang mga katungod ug ang kantidad sa kinahanglan nga FPIC;
- Kakulang sa katakus sa pagtukod sa mga kahanas sa negosasyon;
- Kakulang sa IEC sa magamit nga mga mekanismo sa pagreklamo alang sa mga komunidad;
- Ang katungdanan sa NCIP ingon usa ka tagadumala sukwahi sa ilang mandato nga protektahan ang mga katungod sa mga lumad; ug,
- Ang mga dokumento nga gisusi sa tim sa FPI/FPIC limitado sa gihatag sa nag-regulate nga ahensya/tigpasiugda.

Ang mga nahibal-an sa GIZ ug NTFP sa NCIP isip ahensya

- Kakulang sa teknikal nga kahibalo – unsaon ug kapasidad nga ipatuman;
- Ang kakulang sa koordinasyon sa interagency taliwala, pananglitan, ang NCIP ug DENR, MGB, ug DOE;
- Dili pag-apil sa LGU sa proseso sa FPIC;
- Bisan sa naobserbahan nga kahiwian sa pagpadayon sa proseso sa FPIC, ang mga CP gipagawas gihapon sa NCIP (taas ang threshold);
- Ang mga CSO dili sagad nga naapil/gidapit sa NCIP sa proseso nga FPIC
- Daghang mga komunidad sa IP wala’y pagsalig sa NCIP.

Ang 2012 nga mga panudlo sa FPIC: Panguna nga Sulud

Sakop:

Mga Extractive, Intrusive, Large Scale Investments

- Pagsuhid, pag-uswag, pagpahimulos, paggamit sa mga yuta, kusog, mineral, lasang, tubig, dagat, hangin, ug uban pa nga natural nga mga kahinguhaan, lakip ang mga pagtuon sa kaarang;
- Mga programa nga mosangput sa pagbalhin ug pagbalhin sa puyo
- Pagpahayag ug pagdumala sa mga lugar nga protektado ug kritikal sa kinaiyahan;
- Bio-prospecting ug mga kalabotan nga kalihokan;
- Mga programa o kalihokan nga naka-apekto sa tradisyonal nga kalihokan sa IP, mga kustombre ug seremonya;
- Gigamit ang pang-industriya o kadak-an nga turismo/agrikultura/kagubatan;
- Mga kalihokan sa pagpamaligya sa carbon; ug,
- Ang pagtukod sa mga pasilidad sa military, padumala sa mga kalihokan sa military, ug pag-organisar sa mga pwersang paramilitar.

¹³Administrative Order 108 Creating the Presidential Task Force on Indigenous Peoples. Malacanang. February 10, 2000.

¹⁴Claver, William Billy. “Terminal Report.” Presidential Task Force on Indigenous Peoples. 2001.

¹⁵Yangot, C.L. “FPIC: A Shield or Threat to Indigenous Peoples’ Rights?” As published in “Customary Laws and Free Prior and Informed Consent,” by the Task Force for Indigenous Peoples. 2013.

¹⁶Yangot, C.L. “FPIC: A Shield or Threat to Indigenous Peoples’ Rights?” As published in “Customary Laws and Free Prior and Informed Consent,” by the Task Force for Indigenous Peoples. 2013.

¹⁷Corpuz, Vicky Tauli. Powerpoint presentation on FPIC. 2013.

Mga Non-Extractive/Small Scale Activities

- a. Dili-makuha nga pagpahimulos ug paggamit sa natural nga mga kahinguhaan;
- b. Mga programa, plano, kalihokan nga dili sakup sap ag-ihap sa taas;
- c. Mga kalihokan nga dili nanginahanglan mga permiso sa gobyerno;
- d. Mga pagtuon sa posibilidad sa hilisgutan nga wala masakup sa wala masakup sap ag-ihap sa taas; ug,
- e. Uban pang gagmay nga skala sa pag-quarry.

Wala'y labot nga mga lugar gikan sa bisan unsang Applied Area

- a. Sagrado nga mga lugar ug lubnganan sa mga lumad nga komunidad
- b. Mga lugar nga gipuy-an ug gigamit sa mga lumad alang sa ilang panginabuhi
- c. Mga kalasangan sa mga lumad nga komunidad
- d. Mga dapit sa tubig na lugar
- e. Giila ang internasyonal ug lokal nga mga lugar nga panulundon
- f. Mga komunidad nga lumad nga adunay mga panagbangi o panagbangi sa utlanan

Resolusyon sa Dili Pag-uyon

- a. Kung ang komunidad nagpagawas ug usa ka Resolusyon sa Dili Pag-uyon, kini mahimong katapusan ug wala'ay gitugotan nga hangyo alang sa pagtuki usab. Ang parehas nga tigpasiugda dili tugotan nga makapadagan usa pa nga proseso sa FPIC sa komunidad nga adunay parehas nga proyekto.
- b. Wala'y susama nga kalihokan ang dungan nga buhaton sulod sa panahon sa parehas nga lugar.

Mga Proyekto nga Gipangayo sa Komunidad

Ang mga programa, proyekto ug kalihokan nga gihangyo o gipasiugdahan mismo sa mga hingtungdan nga ICCs/IPs diin ang kalihokan nga istrikto alang sa paghatud sa mga punoan nga serbisyo nga himuon sa sulud o maapektuhan ang yutang kabilin, wala magkinahanglan nga sundon ang kinahanglanon sa FBI/FPIC ipailalom sa usa ka proseso sa pagpanghimatuud.

Mga Gidili nga Buhat

Kalabot sa aplikante

- Pagtrabaho sa hulga, pagpamugos, o pagpanghadlok;
- Panghiphip o suhol

Kalabot sa mga opisyal sa NCIP o mga empleyado

- Pagdawat og salapi, regalo, o bisan unsang hinungdan nga butang gikan sa aplikante;
- Paggamit sa palsipikado nga pagsaysay sa mga kamatuoran.

Komunidad o myembro sa IP ug / o Tigulang/Lider

- Paghangyo o pagdawat mga regalo, salapi o uban pang hinungdanon nga mga butang gikan sa aplikante;
- Pagkonsulta o pagpataliwala sa aplikante aron dili kaayo maimpluwensyahan ang sangputanan sa FPIC Process.

Mga NGO/CSO/Ahensya sa Gobyerno/Lokal nga mga Yunit sa Gobyerno/Uban pang mga Grupo

- Dili maayo nga impluwensya o pagpanghilabot sa proseso sa FPIC o sa komunidad.

Mga Pratikal nga Tip Ngadto sa Tinuod nga FPIC

- **Paghimo sa Kapasidad.** Kini nagpasabut sa pagpalig-on sa mga katakus nga institusyonal sa mga NGOs ug mga kauban sa IPO, ug mga ahensya sa gobyerno o pribadong mga korporasyon nga adunay mga programa sa mga lumad aron mahatagan ug angayan nga suporta sa mga komunidad nga apektado. Ang paghimo sa usa ka tem nga adunay kahanas sa komunikasyon ug sinultian, konsepto, ug kultura sa mga partido gikinahanglan. Ang mga myembro sa koponan pilian sa apektadong komunidad – DILI ang ahensya sa gobyerno, DILI ang NGO, DILI ang aplikante nga korporasyon;
- **Pagpalambo sa estratehiya sa komunikasyon ug kasayuran.** Kung nahibal-an ang mga peligro, daotan nga mga epekto, ug mga benepisyo, siguruha nga maipasa ang kasayuran sa pagkonsiderar sa konteksto sa kultura, sinultian, lebel sa pagbasa ug pagsulat, organisasyon sa politika, ug mga lokal nga istilo sa pagbayloay og kasayuran, pagkat-on, ug negosasyon;
- **Paghimo sa partisipasyon nga pakigtambayayong.** Ang apektadong komunidad nagbuut kung giunsa nila gusto nga representahan ang ilang kaugalingon. Angay nga ikahatag ang angay nga suporta aron maseguro ang internal nga pag-agos sa komunikasyon nga gikinahanglan alang sa nahibal-an nga negosasyon ug hingpit nga pag-apil nga adunay kalabotan sa pag-uyon. Ang kasayuran dapat maglakip sa mga kalihokan sa proyekto sa mga yuta, negatibo, ug positibo nga mga epekto, ang katungod nga magdumili sa pagtugot o pagpangayo pagpanalipod sa

mga punoan nga kahinguhaan o pagbahinbahin sa benepisyo. Ang kinahanglan nga kasayuran makahimo sa pribadong kompanya, ahensya sa estado, ug NGO nga maghatag ug impormasyon sa tibuuk nga gidugayon sa proyekto;

- **Participatory mapping sa paggamit sa yuta.** Kinahanglan buhaton ang participatory mapping. Ang pag-mapa makatabang sa husto nga pag-imbentaryo sa mga kahinguhaan sa komunidad ingon man ang mga kalihokan nga pang-ekonomiya ug kulturanhon nga gihimo nga mahimo (i.e. mga sagradong lugar, lugar nga pangaya, mga lugar nga pangisda, mga punoan sa pagkaon ug uban pa). Ang Philippine ICCA Consortium naghatag ug mga modelo diin ang pagmapa nakatabang sa kalampusan sa proyekto ug negosasyon ingon man kung giunsa makatabang ang pagmapa sa pagpadayon sa carbon sa biomass.
- **Pag-ila sa mga kahinuhaan nga mapanalipdan lakip ang mga lugar o mga site nga giisip nga dili mahimo'g sabuton.** Ang paggamit sa imbentaryo sa gigikanan ug pagmapa usa ka naka-focus nga panaghisgutan gihimo aron maila ug mapanalipdan ang mga gigikanan. Gipadali usab niini ang mga diskusyon bahin sa bayad alang sa mga wala tuyoa ug wala damha nga danyos nga gipahinabo sa mga kalihokan sa mga ikatulong partido.
- **Pagpaambit sa kaayoan.** Kasagaran, ang mga gamit nga gihimo sa mga ikatulong partido say uta/kahinguhaan sa sulud sa mga yutang kabilin nga gigikanan makamugna ug mga benepisyo o yaman alang sa mga ikatulong partido samtang gipamubu ang kantidad sa lugar sa mga apektadong tawo o gikutuban ang pag-access sa mga tawo sa kini nga mga kapanguhaan. Pananglitan, ang mga dams, nagmugna ug mga benepisyo kauban ang mga dili maayong epekto sa daghang mga tuig. Apana lang kang kinsa? Unsa man ang katungod sa apektadong komunidad?
- **Pagrekord ug paghimo ug pormal nga proseso sa pagkuha og pagtugot.** Ang mga lakang ug pamaagi alang sa pagkuha og pagtugot kinahanglan itala sa lainlaing mga porma nga nagtagbaw sa pagsabot sa pagtugot alang sa pareho nga partido nga nahilambigit. Mahimo kini maglakip ug susa ka dokumento alang sa kompanya, pagdumala ug pagbayloay sa mga produkto ug serbisyo ug paghupot sa mga ritwal ug seremonya.
- **Pagpadayon sa mga relasyon diin ang pagtugot gibase.** Ang pagsugot nagsalig sa pagsalig sa mga partido nga matagbaw sa relasyon. Mahinungdanon ang pagpadayon sa kalidad sa relasyon sa tibuuk nga negosasyon ug uban pa. Ang mga obligasyon sa matag partido kinahanglan respetuhon aron mapadayon ang maayong relasyon. Kung ang mga kasabutan dili gipasidunggan, ang apektadong komunidad adunay katungod sa pagkuha sa pagtugot.

- **Gigamit ang kasinatian sa komunidad sa proseso sa pag-apil.** Ang mga myembro sa komunidad nagpiho o nagpasabut sa mga tagagawas (mga tigdukiduki, tigpasiugda sa proyekto, naghimo sa palisiya, ug uban pa) mga lagda sa pakiglambigit, kooperasyon ug mga paagi sa pagtrabaho. Wala nila gitino ug gipahamtang sa kanila ang nagresulta ra sa kalisud ug pagsukol.
- **Pagsunud sa mga miting ug konsulta sa sulud sa komunidad.** Kung ang usa ka MOA pananglitan nga adunay kalabotan sa teritoryo sa Iraya gipirmahan gawas sa teritoryo sa Iraya, ang kaayohan sa komunidad dinhi nakompromiso.¹⁸
- **“Mga Tigulang ug Lider sa IP” Kinsa?** Nailhan sila sa komunidad alang sa ilang kaagi sa paghimo'g desisyon nga madawat sa mga miyembro sa komunidad. Nagbarug sila nga sukwahi sa “mga tigpamaligya sa mga tribo” o bahin niana, kulang sa tradisyonal nga kahimtang bisan unsa sa bisan unsang komunidad o katilingban sa mga tribo.
- **Kalinaw sa papel.** Ang mga pinuno sa IP nga nagpili nga moapil sa mga opisyal nga hut-ong sa pagdumala ug “gipataas” sa pormal nga istruktura sa estado, dili sila gihimo nga “mas maayo,” kaysa mga nagbuhat sa naandan nga balaod. Ang tahas sa mga IP nga nag-okupar sa posisyon sa gobyerno (Barangay ngadto Municipal ug Provincial LGU, ug bisan ang usa ka kongresista sa IP), mao ang paglusot sa opisyal nga mga modelo sa patakaran sa pagpanalipod sa kinaiyahan nga nahuyon sa mga pamaagi sa IP sa pagdumala sa gigikanan. Panahon sa pakigsulti sa komunidad, ang ilang tahas, kung kuhaon ingon usa ka opisyal sa gobyerno, kasagaran nga teknikal sa kahulugan nga sila mahimo'g maglihok isip tigpasiugda o tagdumala sa mga miting sa komunidad, ug kung gihangyo nila. Ang posisyon sa mga IP sa burukrasya sa estado gitahod nga adunay pagtahod dili mopuli sa naandan nga paghimog mga desisyon sama sa gibuhat sa mga tigulang sa ilalum sa ilang mga institusyon sa pagmando sa kaugalingon.

¹⁸Respondent Iraya youth from Mindoro who witnessed MOA signing between Irayas and Agusan Petroleum Mining Corporation, outside their territory in Batangas. 2008.

Komplementaryo sa taas mao ang:

- Pag-organisar pag-usab sa NCIP. Dili ra kini praktikal nga lakang, apan wala kinahanglan.¹⁹ Ang mga nahibal-an sa UP Baguio, Tebtebba, GIZ ug NTFP kinahanglan isipon. Ang usa ka Executive order o usa ka resolusyon gikan sa kongreso aron maorganisa pag-usab ang NCIP gikan sa nasyonal hangtod sa lokal nga lebel nga nagpadayon sa pagtawag gikan sa Estrada nga administrasyon.²⁰ Ang kawala'y lihoc sa gobyerno gikan niini nahimo kining demand gikan sa “NCIP Revamp” ngadto sa “NCIP Abolition” gikan sa mga organisasyon sa Cordillera IP²¹ ingon man mga organisasyon sa IP sa Mindanao.²²

Konklusyon

Ang FPIC usa ka mekanismo ug proseso diin ang mga Lumad nga Katawhan ug ang ilang mga komunidad ninghimo sa ilang kaugalingon nga hiniusa ug independente nga desisyon sa mga butang nga nakaapekto kanila. Kini hinungdanon sa paggamit sa ilang katungod say uta, mga teritoryo, ug mga kahinguhaan. Gilakip kini sa naandan nga balaod ug gipadapat sa mga lumad nga katawhan ug ilang mga komunidad pinaagi sa hiniusang paghukom ug pag-uyon. Gihimo ingon usa ka katungod nga gikan sa komunidad sa mga lumad, dili kini kinahanglan nga nahigot sa proseso nga gihubut sa estado o gipahamtang nga gobyerno nga mga proyekto²³ nga “prayoridad.” Nga ipatuman. Ang katungod sa mga Lumad nga Katawhan ug sa ilang mga komunidad ang mogamit sa ilang kaugalingon nga mga proseso ilalum sa naandan nga balaod diin ang gobyerno obligado nga respetuhon.

Alang sa mga lumad nga tawo ug ilang mga komunidad, dili bag-o ang FPIC. Ang bag-o mao ang pag-ila sa estado ug dili mga estado nga entidad. Ang pag-uyon usa ka produkto sa usa ka proseso nga gihulma sa daghang mga tuig sa pagbuhat sa naandan nga balaod, ug usa nga nakit-an nga bantog sa internasyonal ug nasyunal nga mga balaod. Sa ingon, ang Seksyon 59 sa IPRA nagsulti nga, “Wala’y sertipikasyon ang ipagawas sa NCIP kung wala’y libre, wala’y una, nahibal-an ug nakasulat nga pagtugot sa mga hingtungdan nga ICC/IPs.” Ang parehas nga probisyon dugang nga nagsulti, “Ang mga ICC/IPs adunay katungod nga ihunong o suspindhon, subay sa kin nga balaod, bisan unsang proyekto nga wala matagbaw ang kinahanglanon sa kini nga proseso sa konsulta.”

¹⁹Beyer, Lorelei. “Struggle for the Big River: Case Study on Blaen Customary Laws, FPIC and Mining in Bong Mal.” Philippine Task Force on Indigenous Peoples. 2013

²⁰Claver, William Billy. “Terminal Report.” Presidential Task Force on Indigenous Peoples. 2001

²¹Interaksyon. “CPA Calls for NCIP Abolition.” Business World. September 15, 2017.

²²Canedo, Karina. “Lumad groups call for NCIP Abolition.” SunStar Philippines. August 13, 2016.

²³Energy projects including dams under the “Build, build, build” program of the Duterte government. Case studies may be sited here.

Isip bahin sa mga katungod sa IP sa paghukom sa kaugalingon, ang pag-uyon alang sa mga kalihokan sa proyekto moabut ra pagkahuman sa naaprubahan nga komunidad o pagusisa. Sa pikas nga bahin, ang mga komunidad sa IP hapit sigurado nga magamit ang mga probisyon sa balaod o mga order sa pagdumala ingon usa ka legal nga solusyon o dugang nga panalipod sa naandan nga balaod, diin ang kaso sa Dili Pag-uyon, pananglitan “mahimong katapusan ug wala’y hangyo alang sa paghunahuna pag-usab gitugotan” sama sa gihatag ilalum sa kaugalingon nga mga Panudlo sa FPIC sa NCIP kaniadtong 2012.

Sa katapusan, ang FPIC nag-uswag gikan sa mga katawhang lumad ug ang ilang mga komunidad nga ideya, ug konsepto sa kaugmaran mismo, busa, ang kanunay nga gibalikbalik nga pangutana. Kung dili gipahayag, kinahanglan ba nga ang kinabuhi sa usa ka gamay nga bahin sa usa ka populasyon mohatag kinabuhi sa labi ka daghang bahin sa nasud? Kung gipangutana, mosugot ba ang labi ka daghang bahin sa populasyon sa sosyedad sa pagkaguba sa gagmay nga mga komunidad sa ilang isigkatawo aron mabuhi? Mahimo ba ang usa ka proyekto nga gihubad mismo sa mga lumad nga nagpasabut sa ilang pagkamatay²⁴ ingon nga gipakita sa mga Bontks ug Kalingas batok sa gisugyot nga Chico River Dam, ug sa pagkaron ang gibuhat sa mga Dumagat kontra sa Kaliwa Dam, gipakasama gyud sa “nasudnon nga interes” sama sa gihubit ug gibuhat sa gobyerno? □

²⁴Dulag, Macling. “Land is Life. Take away our land, and you take away our life. Only the race owns the land.” The opposition to the Chico river dam and the murder of Macling sparked significant strides and contributions in efforts to defend indigenous peoples’ ancestral domains and their identities. These strides inspired the crafting of at least six provisions in the 1987 Philippine Constitution, enactment of IPRA (1997), and crafting of the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (2007).

Kini nga materyales sa pagtuon gihimo ni Giovanni Reyes para sa proyekto nga “Recognizing the Indigenous Communities behind the Conservation of Nature: A Project Pursuing the Full and Effective Participation of Indigenous Communities in the Implementation of the Expanded National Integrated Protected Areas System.” (Pag-ila sa lumadong komunidad nga nagpanalipod sa pagreserbar sa kinaayan: Proyekto nga ga-awhan sa epektibo nga pag-apil sa lumadong komunidad sa pag-implementar sa E-NIPAS.) Kini nga proyekto gi-ubanan sa ANGOC, Bukluran ug PAFID, ug gisuportahan sa Sudden Opportunity Grant Facility of VOICE, usa ka inisyatibo sa Netherlands Ministry of Foreign Affairs gibuhat uban sa OXFAM Novib ug Hivos.

Ang mga gipahigayon nga panghuna-huna o komento sa maong material wala galakip sa panghuna-huna o komento gikan sa VOICE, Netherlands Ministry of Foreign Affairs, OXFAM Novib ug Hivos.

Citation

Reyes, G. (2020). *Libre, Nauna, ug Nahibal-an nga Pagtugot*. ANGOC, BUKLURAN, PAFID, and VOICE. [Learning material prepared for the project, Strengthening the Role of Indigenous Peoples and Their Communities in Nature Conservation].

The Asian NGO Coalition for Agrarian Reform and Rural Development (ANGOC) a regional association of national and regional networks of civil society organizations (CSOs) in Asia actively engaged in promoting food sovereignty, land rights and agrarian reform, sustainable agriculture, participatory governance, and rural development. ANGOC member networks and partners work in 10 Asian countries together with some 3,000 CSOs and community-based organizations (CBOs). ANGOC actively engages in joint field programs and policy discussions with national governments, intergovernmental organizations (IGOs), and international financial institutions (IFIs).
33 Magsapanguni Street, Sikatuna Village, Dillman, Quezon City 1101 Philippines
Tel: +63-2 8351 0581 | Fax: +63-2 8351 0011 | Email: angoc@angoc.org
Website: www.angoc.org

The formation of Bukluran Para sa Pangalagala ng Kalikasan ng Pilipinas (BUKLURAN, Inc.) or the Philippine Indigenous Peoples Community Conserved Territories and Areas Consortium (Philippine ICCA Consortium) is a nationwide network of community membership-based indigenous people's organizations (IPOs) of all ethnographic types. It is premised on bringing together indigenous peoples who assert and utilize traditional governance to protect community-conserved areas. Common to its members is the shared view that indigenous peoples' survival depends on the protection of valuable knowledge systems and the ancestral lands on which we thrive and persist. Our community-conserved areas can become the ultimate driving force in the conservation of biodiversity when our rights to our land and resources are respected and recognized.
Our main purpose is to carry out and realize the full recognition and respect for the rights, governance and self-management of our ancestral lands.

c/o PAFID: 71 Malakas Street, Dillman, Quezon City, Philippines
Tel: +63-2 89274580 | Fax: +63-2 84355406

Philippine Association for Intercultural Development, Inc. (PAFID) is a social development organization which has been assisting Philippine indigenous communities to secure or recover traditional lands and waters since 1967. It forms institutional partnerships with indigenous communities to secure legal ownership over ancestral domains and to shape government policy over indigenous peoples' issues. PAFID works exclusively with the indigenous peoples' sector, specifically upon written or signed requests for assistance from indigenous communities or their representatives. PAFID envisions indigenous communities as responsible stewards of their resources.

71 Malakas Street, Dillman, Quezon City, Philippines
Tel: +63-2 89274580 | Fax: +63-2 84355406
Email: pafid@skybroadband.com.ph, pafid@yahoo.com | Website: www.pafid.org.ph